

KẾT NỐI VỚI CHƯƠNG TRÌNH

HỌC SINH HỌC VỀ:

Quá trình hình thành, phát triển và suy vong của vương quốc Phù Nam; những nét chính về tổ chức xã hội và kinh tế của Phù Nam; một số thành tựu văn hoá của Phù Nam.

HỌC SINH HỌC ĐỂ:

1. Phát triển năng lực tìm hiểu lịch sử

Khai thác và sử dụng được tư liệu để dựng lên bức tranh lịch sử gần đúng với sự thật nhất về thời kì Phù Nam trên vùng Đồng bằng sông Cửu Long.

2. Phát triển năng lực nhận thức và tư duy lịch sử

- Mô tả được sự thành lập, quá trình phát triển và suy vong của Phù Nam – mức độ hiểu.
- Trình bày được những nét chính về tổ chức xã hội và kinh tế của Phù Nam – mức độ hiểu.
- Nhận biết được một số thành tựu văn hoá của Phù Nam – mức độ hiểu.

3. Phát triển năng lực vận dụng

Nhận biết mối liên hệ giữa văn hoá Phù Nam với văn hoá Nam Bộ ngày nay.

4. Hình thành những phẩm chất

Giáo dục niềm tự hào về vùng đất Nam Bộ xưa – cửa ngõ giao lưu văn hoá thế giới của khu vực Đông Nam Á và có ý thức, trách nhiệm giữ gìn, phát huy những tinh hoa văn hoá Óc Eo.

KHỞ ĐỘNG BÀI HỌC

- **Gợi ý 1:** GV sử dụng phần dẫn nhập, kết hợp với tư liệu 21.1 “Tháng 7 nước nhảy lên bờ” trong sách để dẫn dắt HS, yêu cầu HS quan sát. GV đặt các câu hỏi liên quan đến phần dẫn nhập và hướng dẫn HS trả lời.
- **Gợi ý 2:** GV cho HS xem bản đồ và các hình ảnh về miền Tây Nam Bộ hoặc đặt những câu hỏi xác định đặc trưng của miền Tây Nam Bộ như sông Tiền, sông Hậu ở miền nào, đâu là vựa lúa, vựa trái cây lớn nhất của cả nước? Hay những câu ca dao, tục ngữ, đồng dao về Đồng bằng sông Cửu Long; Xem một đoạn phim “Đất Phương Nam” hay đọc một đoạn văn của nhà văn Sơn Nam,... để dẫn vào bài “tìm hiểu về thời kì xa xưa thuở “Muối kêu như sáo thổi, đũa lẳng tựa bánh canh” của vùng đất phương Nam.

Bài
21

VƯƠNG QUỐC CỔ PHÙ NAM

(3 tiết)

Học xong bài này, em sẽ:

- * Mô tả được sự thành lập, quá trình phát triển và suy vong của Phù Nam.
- * Trình bày được những nét chính về tổ chức xã hội và kinh tế của Phù Nam.
- * Nhận biết được một số thành tựu văn hoá của Phù Nam.

Lịch sử Phù Nam dần dần chứng tỏ trở về một thời kì xa xưa của vùng đất Nam Bộ, thuở những cư dân đầu tiên bắt đầu tìm đến các gò đất nổi trên vùng trũng sông nước mưu sinh bằng nghề trồng lúa, trồng khoai. Không chỉ tìm cách thích ứng với điều kiện tự nhiên để tồn tại và phát triển, cư dân Phù Nam còn xây dựng được một vương quốc với những thành thị phát triển rực rỡ nhất khu vực Đông Nam Á trong bất kỳ thế kỉ đầu Công nguyên.

I. QUÁ TRÌNH THÀNH LẬP, PHÁT TRIỂN VÀ SUY VONG CỦA PHÙ NAM

Em hãy mô tả quá trình hình thành, phát triển và suy vong của vương quốc Phù Nam.

Địa bàn chủ yếu của vương quốc cổ Phù Nam thuộc Nam Bộ Việt Nam ngày nay. Phần lớn vùng đất này thường bị ngập vào mùa mưa khi nước sông Mê Công dâng lên và bị xâm nhập mặn từ biển vào mùa khô.

Vương quốc cổ Phù Nam ra đời vào khoảng thế kỉ I, gắn với các thành thị nổi với nhau thông qua hệ thống kênh rạch chằng chịt đổ ra biển, trong đó thương cảng ở vị trí chỉ chí Óc Eo (thuộc An Giang ngày nay) là quan trọng hơn cả.

Em có biết?

Khảo cổ học đã phát hiện những dấu tích của một hệ thống các thành thị cổ Phù Nam ở vùng Đồng bằng sông Cửu Long. Nổi bật trong đó là Óc Eo ở An Giang; Nền Chùa và Canh Điền ở Kiên Giang; Gò Tháp ở Đồng Tháp. Các thành thị này được xây dựng trên bờ kênh, ngập nước 5 đến 6 tháng mỗi năm, chỉ cách biển từ 2 km đến 10 km và nối với nhau bằng những con kênh.

21.1 Lược đồ một số thành thị cổ của Phù Nam

104

HƯỚNG DẪN HOẠT ĐỘNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC PHẦN I

Hoạt động 1: Rèn luyện năng lực tìm hiểu lịch sử – mức độ vận dụng.

HS được hướng dẫn sử dụng tư liệu 21.1 và 21.1 để bắt đầu thực hiện hoạt động 1.

- **Bước 1:** xác định sự ra đời của Phù Nam gắn liền với hệ thống thành thị; địa bàn chủ yếu nằm ở miền Tây Nam Bộ ngày nay.

HƯỚNG DẪN HOẠT ĐỘNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC PHẦN I (tt)

- + Những vùng đất cao, gần biển là nơi bắt đầu của lịch sử Phù Nam: Óc Eo, Nền Chùa, Cạnh Đền (gần biển, thềm đất cao, có núi); Gò Tháp (vùng đất cao nằm trên vùng đầm lầy).
- + Kết luận: Phù Nam ra đời gắn với những thành thị chủ yếu nằm bên bờ biển, xây dựng trên những dải đất cao của vùng trũng sông nước mênh mông.
- **Bước 2:** quan sát kí hiệu trên lược đồ về hệ thống kênh rạch, kết hợp với thông tin của phần "Em có biết" để xác định hệ thống thành thị, sự kết nối giữa các thành thị và vai trò của kênh rạch đối với vương quốc Phù Nam.
- **Bước 3:** GV cho HS liên hệ với thực tế qua những hình ảnh ngày nay như kênh rạch, chợ nổi,... để giúp HS có nhận thức ban đầu về biểu tượng lịch sử của một vùng đất.
- **Bước 4:** tại sao lại biết vùng đất này phát triển vào thế kỉ III – V? (*Căn cứ trên những di tích và hiện vật còn lại đến ngày nay*). GV cho HS thống kê một số tư liệu hiện vật của Phù Nam ở trang 68 (13.1; 13.2; 13.3) và trong bài học.
- **Bước 5:** Phù Nam suy vong vào thời điểm nào? Thời điểm các thành thị bị vùi lấp? (*Niên đại sụp đổ của Óc Eo là thế kỉ VII*).

- + Hạ lưu sông Mê Công với hệ thống sông ngòi, kênh rạch chằng chịt,... sẽ mang đến thuận lợi cho nghề nông. Tại sao sách cổ Trung Hoa lại chép: Dân Phù Nam có thể gieo lúa một năm, gặt hái ba năm?
- + GV cho HS liên hệ với thực tiễn: vấn đề nước và vừa lúa hiện nay ở Nam Bộ.
- Cho HS quan sát tư liệu như đã nêu trên để rút ra kết luận về sự phát triển của thủ công nghiệp (làm gốm, kĩ thuật chế tác đồ kim hoàn) và thương mại (tập trung vào cảng thị Óc Eo).

Hoạt động 2: Rèn luyện năng lực nhận thức và tư duy lịch sử – mức độ biết.

Từ tổ chức kinh tế (nông nghiệp, thủ công nghiệp, thương mại), tổ chức hành chính (thành thị, vùng trồng lúa); các ngành nghề chủ yếu trong xã hội, GV gợi ý trả lời: xã hội Phù Nam có nhiều tầng lớp như quý tộc, nông dân, thương nhân, thợ thủ công,...

Từ thế kỉ III đến thế kỉ V, Phù Nam là quốc gia phát triển nhất trong khu vực Đông Nam Á. Thời gian này, Phù Nam là trung tâm kết nối giao thương và văn hoá giữa các cộng đồng dân cư trong khu vực với Ấn Độ, Trung Quốc.

Từ thế kỉ III, Phù Nam bắt đầu mở rộng lãnh thổ, nhiều lần còn chinh phục các xứ lân bang. Thế kỉ VI, Phù Nam bắt đầu suy yếu và bị Chân Lạp thôn tính.

Vương quốc Phù Nam sụp đổ vào khoảng đầu thế kỉ VII. Các thành thị cổ nổi tiếng một thời như Óc Eo (An Giang) cũng đột ngột biến mất.

II. HOẠT ĐỘNG KINH TẾ VÀ TỔ CHỨC XÃ HỘI

– Em hãy nêu những hoạt động kinh tế chính của cư dân Phù Nam.

– Em hãy kể tên những tầng lớp trong xã hội Phù Nam.

– Nêu những hoạt động chính của thành thị Óc Eo. Những tầng lớp cư dân nào trong xã hội cư trú ở Óc Eo trước khi sụp đổ?

1. Hoạt động kinh tế

Phần lớn cư dân Phù Nam sống bằng nghề trồng lúa. Mạng lưới sông ngòi dày đặc và lượng lớn phù sa bồi đắp hàng năm cho vùng châu thổ đã mang đến những thuận lợi để phát triển nông nghiệp, dân Phù Nam có thể "gieo (lúa) một năm, gặt hái ba năm".

Nhiều sản phẩm thủ công nghiệp độc đáo thể hiện đặc trưng của vùng văn hoá sông nước vẫn còn tồn tại đến ngày nay.

21.2 Bình gốm thế kỉ IV-VI (Bảo tàng Lịch sử Thành phố Hồ Chí Minh)

Người Phù Nam còn rất giỏi buôn bán. Họ mở cửa giao lưu thương mại, trao đổi sản vật và hàng hoá với thường nhân các nước như Ấn Độ, Trung Quốc, Ả Rập, Mã Lai... Hoạt động buôn bán nhộn nhịp ở các cảng thị, đặc biệt ở Óc Eo

21.3 Sự giàu có của thương cảng Óc Eo (Hình vẽ dựa trên di tích và hiện vật)

105

HƯỚNG DẪN HOẠT ĐỘNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC PHẦN II

Hoạt động 1: Rèn luyện năng lực nhận thức và tư duy lịch sử – mức độ biết.

- Từ hoạt động 1 và quan sát tư liệu, kết hợp thông tin có trong bài, GV gợi ý HS trả lời theo hướng:

2. Tổ chức xã hội

Xã hội Phù Nam có nhiều tầng lớp: Quý tộc, nông dân, thương nhân, thợ thủ công.

Quý tộc và phần lớn thương nhân, thợ thủ công sống trong các thành thị. Thợ thủ công làm nghề kim hoàn, làm đồ trang sức, tạc tượng, còn thương nhân buôn bán và trao đổi sản vật, hàng hoá.

Sự tinh tế của đồ trang sức bằng kim loại và đá quý không chỉ minh chứng cho sự phát triển của thủ công nghiệp và ngoại thương mà còn cho thấy thành thị, nơi sinh sống của những tầng lớp cư dân khác nhau, đã giữ vai trò quan trọng trong tổ chức xã hội của Phù Nam.

III. MỘT SỐ THÀNH TỰU VĂN HOÁ

Đưa vào thông tin và những tư liệu bên dưới, em hãy trình bày một số thành tựu văn hoá của cư dân Phù Nam.

Đời sống hằng ngày gắn bó với sông nước là đặc trưng dễ nhận biết nhất của văn hoá Phù Nam. Người Phù Nam ở nhà sàn, làm nhà trên kênh rạch, xây thành thị ở những vùng đất nổi, đi lại chủ yếu bằng mảng, ghe thuyền,

Em có biết?

Người Phù Nam đun nước trong những chiếc ấm vôi cổ ngỗng và nấu thức ăn bằng nồi gốm đất trên củ rơm. Củ rơm là loại củ đất có đáy giữ tro, có thể đun bằng củi hoặc than rất thuận tiện khi ở trên nhà sàn hay đi thuyền trên ghe, thuyền. Ngày nay, củ rơm vẫn được sử dụng khá phổ biến ở vùng nông thôn Tây Nam Bộ.

Hiện vật củ rơm trong văn hoá Óc Eo

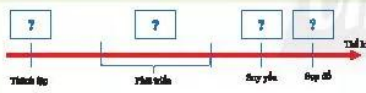
106

LUYỆN TẬP - VẬN DỤNG

Luyện tập

1. Em hãy xác định các mốc thời gian (theo thế kỉ) trong sơ đồ bên dưới về quá trình hình thành, phát triển và sụp đổ của vương quốc Phù Nam.

2. Em hãy nêu những bằng chứng lịch sử cho thấy Phù Nam có một nền thương mại phát triển. Tham khảo thêm phần 1, bài 13 cho câu trả lời của em.

Vận dụng

3. Theo em, nền văn hoá nào của cư dân cổ Phù Nam còn được lưu giữ trong đời sống của người Nam Bộ hiện nay?

108

HƯỚNG DẪN HOẠT ĐỘNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC PHẦN II (tt)

Hoạt động 3: Rèn luyện năng lực nhận thức và tư duy lịch sử – mức độ hiểu.

Từ quan sát tư liệu, sử dụng kết quả của các hoạt động ở phần I và II, GV gợi ý trả lời: những hoạt động chính của thành thị Óc Eo là buôn bán, trao đổi hàng hoá. Những tầng lớp cư dân nào trong xã hội cư trú ở Óc Eo trước khi nó sụp đổ: thương nhân, thợ thủ công Phù Nam và thương nhân nước ngoài.

HƯỚNG DẪN HOẠT ĐỘNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC PHẦN III

- GV chia nhóm cho HS tìm hiểu những thành tựu văn hoá theo từng lĩnh vực, sau đó cho HS liệt kê những thành tựu văn hoá điển hình. Ngoài ra, GV có thể thực hiện các trò chơi như mảnh ghép, ai nhanh hơn, khám phá ô chữ, chiếc nón kì diệu, ai là triệu phú để hỗ trợ HS thực hiện bài tập.
- Gợi ý trả lời: văn hoá vật chất và tinh thần thể hiện những đặc điểm của một nền văn hoá mang đậm đời sống sông nước. Nhận diện một số thành tựu văn hoá: chữ Phạn, Hindu giáo, Phật giáo, nghệ thuật làm gốm, điêu khắc, kim hoàn.

HƯỚNG DẪN LUYỆN TẬP - VẬN DỤNG

Câu 1:

- Thành lập: khoảng thế kỉ I.
- Phát triển: từ thế kỉ III đến thế kỉ V.
- Suy yếu: thế kỉ VI.
- Sụp đổ: khoảng đầu thế kỉ VII.

Câu 2: Những bằng chứng lịch sử cho thấy Phù Nam có một nền thương mại phát triển

- Sự giàu có của thương cảng Óc Eo (hình vẽ dựa trên di tích và hiện vật khai quật được).
- Những mảnh vàng thuộc văn hoá Óc Eo (di chỉ Gò Tháp, Đồng Tháp).
- Gương đồng thời Hán, Trung Quốc (di chỉ Óc Eo, An Giang – tư liệu trang 68).

129

HƯỚNG DẪN LUYỆN TẬP – VẬN DỤNG (tt)

Câu 3:

- GV có thể xây dựng một ô chữ với các từ khoá: mùa nước nổi, sông nước, Phù Nam, Óc Eo, kênh đào, thương cảng,... để tổ chức hoạt động vận dụng. Các hoạt động dẫn đến hai ý căn bản đều thuộc văn hoá vật chất: Đời sống sông nước và nông nghiệp trồng lúa.
- GV cũng có thể mở rộng kiến thức: từ cội nguồn là văn hoá Óc Eo, văn hoá Nam Bộ Việt Nam đã mang yếu tố mở, đó là vùng đất của nhiều tộc người, buôn bán với các thương nhân nước ngoài và giao lưu văn hoá sớm với các nền văn hoá đến từ bên ngoài.

LƯU Ý VỚI GIÁO VIÊN

Về kiến thức bổ trợ

- Phù Nam là một vương quốc cổ, ra đời sớm nhất ở miền Tây Nam Bộ. Người Phù Nam không phải là người Campuchia ngày nay. Họ đã bị người Chân Lạp (tiền thân của Campuchia ngày nay) tấn công dẫn đến suy yếu và sụp đổ. Tuy chiếm được Phù Nam nhưng Chân Lạp đã từ bỏ vùng đất này, lui dần về miền đất cao ven sông và hồ Tolesap để sinh sống. Nam Bộ dần dần trở thành vùng đất hoang vô chủ cho đến khi người Việt di cư vào khai khẩn, người Khmer chạy trốn chiến tranh và người Hoa phiêu bạt sang tìm đất làm ăn từ thế kỉ XVI.
- GV không nên khai thác những bản đồ vẽ phạm vi lãnh thổ Phù Nam vắt ngang qua cả Campuchia, Thái lan, Malaysia ngày nay. Phù Nam là vương quốc cổ đầu tiên xuất hiện trên vùng đất Nam Bộ của Việt Nam ngày nay.

Về hình thành năng lực chung

GV tham khảo bảng năng lực chung trong phần hướng dẫn sử dụng SGK và tuỳ theo cách thức tổ chức hoạt động trên lớp để giúp HS đạt được năng lực chung có liên quan. Riêng bài này, GV có thể góp phần hình thành năng lực giải quyết vấn đề và sáng tạo thông qua việc hướng dẫn HS giải thích được tại sao văn hoá Phù Nam là một cơ sở quan trọng hình thành nền văn hoá Nam Bộ Việt Nam ngày nay.